توفارقاندان یارانمیش یئددی مثلین کؤکو,۲-جی بؤلوم

نئچه ایل بوندان اول "وارلیق" درگیسینده(نومره ۱۴۵ – یای ۱۳۸٦)سوندوغوم بیر یازیدا توفارقاندان یارانمیش یئددی مثلین کوکونو آچیقلادیق.ایندی ایسه بوردا توفارقاندان یارانمیش باشقا یئددی مثلین کؤکونو ایضاح ائدیریک.

اما هر شئی دن اول فارسجا" مثل ده موناقیشه یوخدور"دئییمین خاطیرلی‌یالیم چۆنکو بو یازیدا یا اۏنجه آچیقلادیغیم مثللرین کوکونده، کند یا بیر بولگه‌نین آدی کئچن زامان، یالنیز مقصد، مثلی دوغرو شکیلده آچیقلاماقدیر و تانری ائتمه سین وطنداشلاریمیزین خاطیرینه دَیمک قصدیمیز یوخ بلکه ساده جه نییتیمیز خالقیمیز دیلینده اولان مثللرین کوکونو آچیقلاماقدیر و خالقیمیزین یاشادیغی تامام یئر – یوردلار منه دوغما وطن کیمی دیر.

۱- ماماغانلی کیمی هم وورورسان هم ده آغلیرسان

ماماغان(ممقان)(Mamağan) آذرشهرین یئددی کیلومترلیگی و گونئیینده یئرلشیبدیر. ماماغان ۱۳۸۲ نجی گونش ایلینده بخش اولوب و اون مین جیواریندا نوفوسو واردیر. ماماغانلیلار توفارقان و آذربایجاندا چوخ چالیشماغا و ایقتصادی فیکیرلشمه یه شوهرت تاپمیشلار.نئجه کی آشاغیدا کی مثل بو ایدعانی ثبوت ائدیر:

(" ماماغانلیدان سوروشدولار:نییه اششک اوسته هَن (Hən) (بلی) یئرینه هئن (H,n)(۱) دئییرسن ؟ دئدی :هم سنه جاواب وئرمیش اولام هم اششکی سورموش اولام."

بو مثل ایقتصادی فیکیرلشن آدام حاقیندا دئییلر. یانی او آداملار کی ایسترلر هزینه وئرمه دن بیر شئی آله گتیرسینلر.) (۲)

هر حالدا بو سون مثل ماماغانلیلارین زیرنگ, ایقتصادی , فیکیرلی و هوشیارلیقلارینا کسین بیر سند اولدوغو اۆچون گتیریلدی. ائله بو هوشیار و زیرنگ ماماغانلی ساواشان زاماندا داوا طرفینی ووردوقدان سونرا اۆزونو حاقلی گوسترمک اۆچون کؤتک یئینلر کیمی آغلاماغا باشلاییر.چۆنکو آغلاماق ایله یانی اۆزونو کؤتک یئیه نلر کیمی گوسترمک ایله باشقالاری‌نین یارغی سیندا اۆزونه حاق قازاندیریر.

ایندی بو مثل بیر شخص بیر خطا و ترس ایشدن سونرا اۆزونو طلبکارلار کیمی گوسترن زامان ایشه گلیر.

۲- حامام سویو ایله دوست توتماق

اسکی‌لرده ایندیکی کیمی ائولرده حامام یوخ ایدی و او اۆچونده خالق شهرین عمومی حامامینا گئدردی. توفارقاندا عمومی حاماملاردا گنج قادینلار یا قیزلار بؤیوک و آغ بیرچک خانیملارا راستلایان زامان بیر مشقفه ایلیق سو دولدوروب حۆرمت اۆچون یاشلی و آغ بیرچک خانیمین چیگنیلرینه توکه‌ردیلر.یانی نئجه بۆیوگون آیاغینا قالخماق حۆرمت حساب ائدیلیر و کیچکلر بۆیوکلرین آیاغینا قالخارلار ائله ده توفارقاندا قادینلار ایچینده بیر مشقفه ایلیق سو بۆیوگون چیگنینه توکمک حۆرمت حساب ائدیلیر.(۳)
ایندی بو اورتا دا بعضی بیر قادینلار بیر آیری قادینلا تانیش اولوب دوست اولماق اۆچون یا بعضی بیر قادینلار قیزلارینا اَر تاپماق اۆچون بیر مشقفه ایلیق سو دولدوروب تئز فیلان مالّلی منالّلی حاجی خانیمین یا فیلان آدلی – سانلی کیشی نین آروادی چیگنینه توکوب اۆزونه بیر دوست قازانار. بو موفقته سودان قازانیلان دوستلوغا «حامام سویو ایله دوست توتماق»دئییلیر.
ایندی بیر موفقته شئی ایله بیر منفعت قازاناندا یا بیر آیریسی‌نین پوئن ایله بیری ایله دوست اولان زامان بو مثله ایشه گلیر.

۳- ماماغانلی کیشی سینه دئدی:«اوشاغیمیزین آدینی نه قویاق؟»کیشی دئدی:«هئچ زاد! دۏغ اوتور کوچه یه ائله خالق اۆزو آدینی قویار.»

اسکی زامانلار چوخ یئرلرده وخصوصی ایله کیچیک یئرلرده چوخ اینسانلارین لوغابی سی اولارمیش و چوخ آدام لوغابی‌سی ایله تانینیب،اۆز ذاتی آدی ایله تانینمازدی.کئچمیشلره گوره بئله بیر لوغابی‌لار ایله آدلاندیریلماق بیر اۆلچوده آزالمیش گۆرونسه ده ائله بونون ایزلری آزدان–چوخدان هله ده چوخ یئرلرده خوصوصی ایله توفارقان و ماماغان کیمی کیچیک شهرلرده گورونور و بیر سیرا آداملار لوغابی سی ایله تانینار.

یوخاریدا کی مثل بونا ایشارت ائتمکده دیر کی اوشاغیمیزا آد قویماغا لزوم یوخ چۆنکو هر حالدا آد قویولسادا صاباح – بیریسی گۆن کوچه – باجادا وئریلن لوغابی ایله تانیناجاقدیر.

ایندی بیری باشقا بیر شخصدن مصلحت ایسته ین زامان اونا جاواب دئییلر.چۆنکو مصلحت وئریلمه‌یه رغما" باشقا پارامترلرین تاثیری آلتیندا آیری نتیجه‌لر اورتایا چیخاجاقدیر و آرادا مصلحتلر و چکیلن امکلر زای اولاجاقدیر یا بو کی آرتیق نیگران اولماغا لزوم یوخ چۆنکو ائله هر شئی اۆزو زامانیندا یئرینی و چاره سینی تاپاجاقدیر.

٤- قاتجاهانلی کیمی نه بورجون وئریر نه[بورجون] دانیر
مثلدن مقصد بیرین آسیلی قویماقدیر.یانی نه بورجونو وئریر آدام خیلاص اولسون و نه ده بورجونو دانیر کی یئنه ده آدام تکلیفینی بیلسین.
مثلین اوْزوندن ، مفهومو و یارانماسی نین سببی ده چوخ آچیق و آیدیندیر.
(قاتجاهان توفارقانا تابع اولان بیر بویوک (دهستان) کند دیر.عوموميتله قاتجاهانلیلار اؤزونه تای یئرلری ایله قیاس ائدیلنده یوکسک تحصیلاتلی دیرلار و توفارقاندا بو کندین جماعتی گویچک و یاراشیقلی اولماغا عینی حالدا آیدین فیکیرلیلیگه شوهرت تاپمیشلار.)

٥- یاخشی هوشون وار آما حیف قارپیزدا ایشله دیبسن

بیر یابانجی کیشی‌نین توفارقان بؤلگه سینه یولو دوشدو.توفارقان شهری‌نین چئورسینده شؤهرتلی دئم قارپیزلاری خبرینی دویوب قارپیز یئمک ایسته‌دی.یولون,قارپیزساتان بیر گوذارا سالیب بیر قارپیزچی کیشی دن قارپیز ایسته دی.قارپیزچی دئدی:

- ساری قارپیز وئریم یوخسا قیرمیزی‌سین؟

کیشی اؤز-اؤزونه«قارپیزین ایچی ساری یوخسا قیرمیزی اولماغین هاردادن بیله‌جک؟»دئییب ساری قارپیز ایسته‌دی.قارپیزچی کیش بیر قارپیز گؤتوروب بیر چیلتیک ووروب کیشی‌یه وئردی.کیشی قارپیزین آلیب بیچاغین چیخاریب کسدی و گوردو قارپیزین ایچی ساری دی.کیشی اؤز –اؤزونه دئدی«بلکه شانسی اولارق ائله بو ساری چیخدی»سونرا اؤزون قارپیزچی‌یا چئویریب بیر دانا دا قیرمیزی قارپیز ایسته‌دی.قارپیز ساتان کیشی نئچه قارپیزی چیلتیکله‌ییب بیرینی او غریبه کیشی‌یه وئردی.کیشی بیچاغی قویوب قارپیزی کسدی و قارپیزین قیرمیزی چیخدیغین گوردو.غریبه کیشی بو ایشدن شاشیریب بیر نئچه دفعه ساری و قیرمیزی قارپیز ایسته دی و گوردو کی ائله بالام هر دفعه قارپیز اونون ایسته دیگی رنگده دیر.غریبه کیشی بو ایشه مات – معطل قالیب قارپیز ساتان کیشی یه دئدی:

-یاخشی هوشون وار آما حیف قارپیزدا ایشله دیبسن!

٦- توکان اؤزوزوندی آما ٥ تومنه ساققیز اولماز

توفارقان‌دا "چارسی" آدلی بیر گوزاردا عباس‌عمی آدلی باققال وار ایدی.بو باققال هر کیمسه آلدیغی شئی‌ین پاراسین سوروشان زامان"توکان اؤزوزوندی" دئیه‌ر موشتری دن بیر جاواب ائشیتمه میش ائله اولکی سؤزونون دالیسیجا دا او ساتدیغی شئی‌ین قیمتینی دئیه‌ردی.اسکی‌لرده بئش تومنلیک ساققیز وار ایدی.بو ساققیزین قیمتی بیردن بئش تومندن آرتیب ٢٥ تومن اولدو.قیمتدن خبری اولمایان موشتریلر ٥ تومنلیک ساققیز هاواسی عباس عمی‌نین توکانینا گیریب ٥ تومنلیک ساققیز ایسته ینده عباس‌عمی عادتی اساسیندا«توکان اؤزوزوندی»دئیه‌ر دالیسیجادا دایانمادان«آما ٥ تومنه ساققیز اولماز»دئیه‌ردی و او زاماندان«توکان اؤزوزندی اما بئش تومنه ساققیز اولماز»سؤزو آغیزلارا دوشوب مثل اولدو.

٧- سؤز بیر اولسا,ضربی کرن سیندیرار

«....
ساری خوجا شاه عباسا دئدی:
- قوربان گتیردیگیمیز قیزین عباس آدیندا بیر جاوانین آداخلیسی دی.او کاروان دالیسیجا ایصفاهانا گلیبدیر.
شاه‌عباس اؤز–اؤزونه دئدی«آنجاق او دا بیر کیشی دی.اونو گرک راضی سالام کی گؤلگزینده فیکری اونون یانیندا قالماسین».او اؤچون ساری‌خوجانی عباسین دالیسیجا گؤندردی کی عباسی تاپیب سارایا گتیرسین.ساری‌خوجا گئدیب عباسی تاپیب سارایا گتیردی.
شاه‌عباس ,عاشیق عباسدان کاروانین دالیسجا دوشوب گلمه‌سی سببین سوروشدو.
عباس دئدی:
- قیبله‌ی‌عالم گتیردیگین قیز منیم آروادیم دیر.من اونلا کیچیکلیکدن توفارقان دا بویوموشم.
شاه عباس دئدی:
- اول سن توفارقانلی اولدوغونو منه ایثبات ائت هله سونرا گؤروم او سنین آداخلیندی یا یوخ!

آلدی عباس دئدی:

باشینا دوندویوم توفارقان چایی   عجب سرخوشونا گلیر

...

شاه او توفارقانلی تاجیردن عباسین وئردیگی نیشانلارین تاییدینی ایستەدی.تاجیرده عباسین سؤزلرین تایید ائتدی.عباس بیلدی آرغاج هاردان کئچیب,ائله بو اویونلار او توفارقانلی تاجیرین(٤)آلی ایله باشینا گلیبدیر.آلدی دئدی:

بد اُوولادی ازل باشدان تانیرام   چۆر–چۆپ ییغار,یاد اوجاغی یاندیرار
سحر دورار,عار – ناموسون گوزلمه ز   سویو توکەر,اُوز اوجاغین سؤندۆرر

*

اولغون جوشا گلسه,کوپک یاغ اولماز   سئویۆد بار گتیرسه,باغچا باغ اولماز
زیبیل تپه اولماز,کۆللۆک داغ اولماز   یئل اَسنده آلچاقلارا آندیرر

*

عباس بو سؤزلری دئییر سرینن   آرخی قازین,سویو گلسین درینده ن
ائل بیر اولسا,داغ اویندار یئریندن   **سؤز بیر اولسا,ضربی کرن سیندیرار»**

قایناق:توفارقانلی عاشیق عباس و گۆلگز پری- حاضیرلایان,حسن –م.جعفرزاده

دوکتور حسن-م.جعفرزاده

١- Hin :اششک سورمک سسی دیر.(H'n- Hən و Hin ین آراسیندا بیر سس اولور.)
٢- بو مثل و ماماغانا عایید «هر اششگین سورەن دئییر منده ماماغانلییام» مثلیین شرحی، توفارقاندان یارانمیش یئددی مثلین کؤکو-١جی بؤلوم ده بحث ائدیلمیشدیر.
٣- البت ایندیکی زامان بئله بیر رسم بویاسیزلانیرسا یئنه ده توفارقاندا عمومی حاملاردا و قادینلار ایچینده آز – چوخ داوام ائدیر و یازار کیچک ایکن بو ماجرایا قادینلار حامامیندا شاهید اولموشدور. بئله بیر رسمین باشقا بیر بؤلگه لرده رایج اولمادیغی اۆچون(ان آزی منیم راست گلمه دیگم اۆچون)بو مثلین توفارقانا عایید اولماغین ایدعا ائدیریک.
٤-البته بعضی واریانتلاردا شاه عباسین گولگزی ایصفاهانا گتیردیگی اویونلار عاشیق عباس دان آجیق ائله ییب عاشیق عباسین ائوین ترک ائتدیگی قولو"قول-عبدا.. "حیلەسی ایله عاشیق عباسین باشینا گتیریلیر و عاشیق عباس بو سؤزلری اونا خیطاب دئییر.